

Met uitzicht op een ver en woest landschap

Jan Ritsema regisseert 'Kopnaad' van Stefan Hertmans

Het teater van Jan Ritsema mag vooral niet op teater lijken. Of hij maakt geen gebruik van taal, of hij houdt alleen de essentie over. Bij *Kopnaad* van Stefan Hertmans integreert hij muziek in de voorstelling, en werkt hij met danseressen die geen Nederlands spreken. 'Als de berg moeilijkheden maar groot genoeg is.'

Ik heb één probleem," zegt Jan Ritsema, "en dat is dat ik tewerk ga zonder principe." Een kwartier later zegt hij opnieuw dat hij één probleem heeft. Dat wist ik al, denk ik, maar hij haalt mijn gedachtegang onderuit met de mededeling: "Men mag mij vooral niet begrijpen". Een wens die meteen in vervulling gaat. Ritsema is zo glad als een aal en niet voor één gat te vangen. Onze fotograaf zal het geweten hebben. Telkens diens vinger naar de afdrknop gaat, verandert Ritsema van houding, van de neus - ook heel even erin. De foto mag vooral niet mooi zijn, want aan ijdellheid heeft Ritsema een broertje dood. "Als je van tevoren doorhebt hoe de foto er gaat uitzien, is het niet interessant meer," vindt hij. Op die manier komt ook zijn toneelwerk tot stand. Dus toch een principe? Jan Ritsema: "In elke productie sta ik open voor de omstandighe-

den. Je moet elke keer opnieuw een balspel uitvinden. Het balletje bepaalt wat het wordt. Als je een puck hebt, dan speel je hockey. Ik voel aan mijn water waar de essentie zit, des Pudels Kern zoals Goethe dat noemde. De hele moeilijkheid bestaat erin dat je moet ontdekken waar zo 'n stuk op zichzelf voor staat, wat zijn eigen dynamiek is, zonder al datgene wat je er zelf gaat opplakken."

"Het stuk moet zich aan zichzelf ontfutselen. Dat kun je niet van tevoren prepareren, dat moet in de repetitieuimte ontstaan. Op een vergelijkbare wijze moet de regie zich aan ons ontfutselen. Je moet het er uithalen, bij elkaar, want je geeft het niet zomaar prijs. Dat proces voltrekt zich in termen van een gevecht. Zo gauw de acteurs me begrijpen en doen wat ik zeg, vind ik het niet interessant meer. Ik wil nooit een acteur iets zien doen wat ik hem gezegd heb. Daar ga ik van over mijn nek."

Wanhoopspoor

"Je gaat samen op reis, met een totaal open doel, met een onbeschreven reiskaartje. Je mag er vergif op nemen dat je op die manier gezeur krijgt. Want bij mij wijzigt de reisbestemming voortdurend. De acteurs gaan ervan uit dat Asse het doel is, omdat ik ze dat ook zo voorgehouden heb. Maar dan zeg ik plots Djibouti. Eens ze zich daar op ingesteld hebben, roep ik Moskou. Ellendig is dat. Soms is het een echte wanhoopspoor. Sommige acteurs denken dat ik de methode van de Verellendung toepas, dat ik pas begin open te bloeien als het lastig wordt. De acteurs die volhouden

ben ik ontzettend dankbaar. Ze denken vaak dat ik ze belazer, dat ik niet wil zeggen wat ik weet. Maar ik weet het echt niet. Ik manipuleer ze niet om ergens terecht te komen."

Jan Ritsema is een man die grensgebieden opzoekt. In *Het heengaan* werkte hij met jongeren, in *Herinneringen van een valk* met dansers van Het Conceren. Geen van die voorstellingen bediende zich van taal, ze waren ook geen dans, maar stelden op eigenzinnige wijze een aantal persoonlijke verhalen aan. Was dit nog teater? Het was vooral zichzelf. In tekstuele voorstellingen als *Wittgenstein Incorporated* (monoloog door Johan Leysen) of *Van Wagner* (door Dito Dito) ontdeed Ritsema de teatertaal van haar redundancies. Sindsdien werd het woord kaalslag een begrip in teaterkringen. Personage-opbouw, toneeltruks, een rechtlijnige afwikkeling van een verhaal, geloof in de illusie van het teater: het was vals, ijdel en naast de kwestie.

Met *Trio in mi-bémol* (Eric Rohmer) en *De opdracht* (Heiner Müller) zette hij zijn reeks regies bij het Kaaitheater voort. Een voorstelling als *Philoktetes-Variaties* betrad inhoudelijk een grensgebied. De Amerikaanse acteur Ron Vawter van The Wooster Group zette zijn door aids aangetaste lichaam in als teaterteken en liet leven samenvallen met de dood, de privé-persoon met de acteur. En nu is er *Kopnaad* van Stefan Hertmans, een poëtische tekst die bijna een cento is met verwijzingen naar geniale maar waanzinnige schrijvers als Jacob Lenz, Friedrich Hölderlin, Friedrich Nietzsche, Georg Trakl en

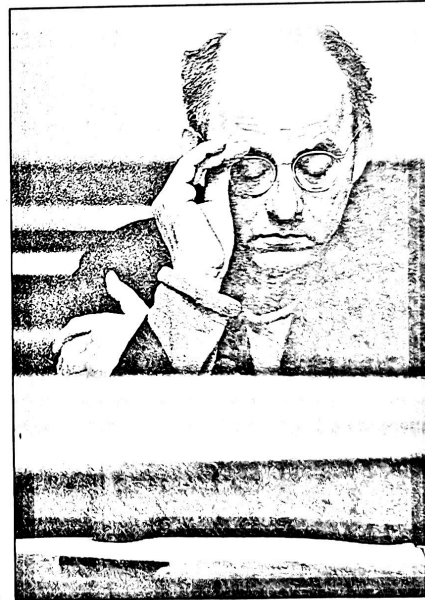
Ernst Herbeck.

Gekortwikt

De voorstelling *Kopnaad* bevat muziek van Walter Hus. Jan Ritsema: "Het doel daarvan is om bij het publiek een bewustzijn te ontwikkelen dat anders is dan bij het luisteren naar taal. De tekst bevat thema's die vaak herhaald worden, met variaties. Er zijn ook verschillende inhoudelijke lagen in het stuk. Dat proberen we te laten horen. Met de bijdrage van Walter Hus stimuleren we dat muzikaal bewustzijn. Dan heeft het publiek de goede houding om die tekst te begrijpen. Ik wil echter wel dat de voorstelling rijk aan ingangen en interpretatie blijft. Iedereen moet niet hetzelfde gaan denken op hetzelfde moment."

Opvallende vaststelling. Als Jan Ritsema over teater spreekt, gebeurt dat voortdurend in termen van strijd. "Het leven is een strijd, zegt men toch? Het leven is: jezelf overwinnen. *Kopnaad* gaat er in wezen over hoe je toegeeft en uiteindelijk gedresseerd en gekortwikt eindigt. Hoe je je passies verliest en hoe je aan je verlangen op kan branden. 'We gloieden tot de kool tot as verging,' zegt de tekst."

"En toch blijft dat verlangen naar eenheid overeind. Bijvoorbeeld het één-zijn met de natuur. Die passie, die is tragisch maar draaglijk. Je kunt er verstandig mee omspringen, maar dan lever je in. Dan word je gekortwikt en moet je vrede nemen met het leven in een dierenrijk. Voor de meeste mensen is het leuk om vanuit de dierenrijk toch nog uitzicht te hebben op een ver en woest landschap. Voor hun is dat een verlangen, maar voor hen die

Jan Ritsema: 'Gewaagd, maar van aan de waterkant'.

(Foto Dieter Telemans)

er zich ophouden is er geen lol aan. Dat is één en al pijn."

Brokstukken

In de vorige producties van Jan Ritsema deed de personage-opbouw er niet veel toe. Voor

Kopnaad gaat hij uit van een aanwijzing in de tekst: voor vier stemmen en een persoon. De stemmen zijn afspitsingen van een schizofreen persoon. Twee van hen, Lenz en Friedl, worden met naam genoemd maar zijn zelf

opgebouwd uit literaire brokstukken van andere schrijvers of vakantieherinneringen van Stefan Hertmans. De tekst wordt gespeeld door twee acteurs (Dirk Roofthoof en Eugène Bervoets) en twee danseressen (Kitty Kortjes Lynch en Johanne Saunier).

Jan Ritsema: "Je moet niet aan dans denken. De danseressen zijn buitenlanders die geen Nederlands spreken. Ze moeten een tekst van buiten leren die voor hen abracadabra is. Dat is een heeld voor de poging om de geest onder controle te krijgen. Het is uniek hoe helder ze die tekst kunnen zeggen. Gewoon omdat ze verschoond zijn van veel groezeligheden die normaal in taal verlat zitten."

"Met deze voorstelling ga ik weer een stap verder. Wat ik maak, mag immers vooral niet op teater lijken. Ik hol dus van de ene teleurstelling naar de andere, want het lijkt toch altijd weer wel op teater. Ik begeef me graag op verboden terrein, want dat is riskant. Maar het gevaar is halfslachtig, want het is gewaagd van aan de waterkant. Ik word niet waanzinnig, de dichters uit de tekst wel."

Geert Sels

Kaaitheater produceert *Kopnaad*. Voorstellingen in de Kaaitheater-Studio's, Onze-Lieve-Vrouw van Vaakstraat 83, 1000 Brussel, van 5 tot 22 april, telkens van woensdag tot zaterdag (20.30 uur). Op 6 april is er een gesprek met auteur Stefan Hertmans, op 13 april een lezing door Dieter Lesage (19 uur).

Nadien reisvoorstellingen: op 4 en 5 mei in Stuc (Leuven), 9 mei in Lime-light (Kortrijk), 11 en 12 mei in Nieuwpoortteater (Gent), 19 en 20 mei in Monty (Antwerpen).